

Справедливата стойност и финансовият отчет – предимства и недостатъци

Ас. Ива Банкова Монева
ВСУ „Черноризец Храбър”
ivamoneva@abv.bg

Резюме: Теоретиците на финансовите отчети предлагат едни или други форми на отчет, въз основа на стойността, повече от 40 години. Първият голям тласък в тази посока е направен в края на 70-те години на миналия век, когато инфлацията надхвърля 15 %. Отчитането на такава висока инфлация в продължение на няколко години прави финансовите отчети, основани изключително на принципа на "историческа цена", безполезни. Опитът на страни със стабилно висока инфлация показва, че е необходимо да се направят корекции, така че счетоводството да отразява реалността. Така че, за добро или лошо, счетоводните стандарти въвеждат постепенно изискването информацията във финансовите отчети да бъде по справедлива стойност. В статията авторът разглежда справедливата стойност като нова парадигма и въпросите, свързани с нея – колко подходящо е използването ѝ, нейното значение, как точно трябва да бъде измерена и др. Справедливата стойност е по-скоро нова практика в България и тя е все още недоказан теоретичен подход.

Ключови думи: справедлива стойност, финансов отчет, предимства на отчета по справедлива стойност, недостатъци на отчета по справедлива стойност

Счетоводството прилага задължително паричния измерител. На всички счетоводни обекти се дава парична оценка по нормативно установени правила. Предвидени са различни подходи за оценка на счетоводните обекти и представянето им във финансовите отчети. Признаването на елементите във финансовите отчети е публично поемане на отговорност от мениджмънта на предприятието. Фокусът е насочен към потребителите на финансови отчети и към това, което се предполага, че им трябва.

Общата рамка на международните счетоводни стандарти (МСС)¹ не предлага обща концепция за оценъчна база. Оценяването се дефинира във всеки един стандарт. Във финансовите отчети се използват различни бази за оценяване в различна степен и в различна комбинация. Препоръчителните оценъчни бази в Общата рамка са историческа цена, текуща стойност, реализируема стойност, сегашна стойност. Основната база за оценка, която се следва в счетоводство, е базата за оценка по историческа цена. Към момента оценката следва да се съобразява и с модела за оценка по справедлива стойност.

МСС² към настоящия момент правят опит да въведат общ подход за определяне на справедливата стойност във финансовия отчет с изготвянето на МСФО 13³ – Оценяване по справедлива стойност и прилагането му от 01.01.2013 г. Към момента МСС регламентират използване на справедливата стойност с няколко стандарта – МСС 16 – Имоти, машини и съоръжения, МСС 32 – Финансови инструменти, представяне, МСС 36 – Обезценка на активи, МСС 38 – Нематериални активи, МСС 39 – Финансови инструменти: признаване и оценяване, МСС 40 – Инвестиционни имоти и други. Въпросът за използването на справедливата стойност в тези стандарти е регламентиран по различен начин. Най-добър израз обаче на справедливата стойност са цените, които имат установено обществено признание.

Теоритиците на финансовия отчет предлагат едни или други форми на отчета, основани на справедливата стойност. Първият голям тласък в тази посока е направен в края на миналия век, когато темпът на инфлацията е висок. Отчитането на висока инфлация в продължение на няколко години прави безполезна счетоводната отчетност, основана изключително на „историческата стойност“ на активите. Амортизационните отчисления, базирани на първоначалната стойност, са недостатъчни. Опитът на страни със стабилно

¹ Авторът възприема термина “международни счетоводни стандарти (МСС)” като обобщено понятие за международните счетоводни стандарти и международни стандарти за финансови отчети, така както е възприет в действащия в България Закон за счетоводството.

² МСС, Официален вестник на ЕС на български език (ОВ L 320, 29.11.2008 г.), 2008R1126-BG-27.03.2010-004.001, <http://eur-lex.europa.eu>

³ Summary of IFRS 13, <http://www.iasplus.com/standard/ifrs13.htm>

висока инфлация в тази посока показва, че е необходимо да се направят корекции във финансовия отчет, за да може текущата счетоводна отчетност да отразява действителността. Инфлацията понижава стойността на паричната единица. При наличие на инфлация данните във финансовия отчет трудно се сравняват. Така това е първият аргумент в полза на финансовия отчет по справедлива стойност. Той се заключава в опита да се преодолее влиянието на инфлацията, и по-точно обезценяването на паричната единица.

Втори, по-силен аргумент в защита на тезата за справедливата стойност е аргументът, че и дори при пълна липса на инфлация, едни цени се увеличават, а други – намаляват. Тази промяна може да бъде в резултат на увеличаване на ръста на производството, недостиг на суровини и материали, поява на нов продукт, политически кризи, развитие на технологиите и прочее други причини⁴. Справедливата стойност реално отразява търсенето и предлагането.

В съответствие с подхода, изискващ от финансовата отчетност да отразява справедливата стойност, предишният традиционен модел, основан на исторически платената цена, не отразява икономическите реалности. Справедливата стойност – това е предполагаемата сума, по която може да се размени активът. Това не е цена на вече състояла се сделка. Независимо от това, че справедливата стойност се определя на основата на цените на активен пазар, а в случаи на отсъствие на такъв тя е предполагаемата пазарната цена, тя винаги ще бъде предполагаема стойност, хипотетична стойност. В това е и същността на справедливата стойност – да отрази обекта във финансовия отчет по стойност, която би била негова пазарна цена на активен пазар към датата на оценката. Оттук следва още един аргумент в полза на финансовия отчет по справедлива стойност. Той се заключава в опита информацията във финансовия отчет да е

⁴ Типичен пример за това е тенденцията на поскъпване на нефта, главно заради кризата в Либия и опасенията, че протести ще обхванат и други богати на петрол страни в Близкия изток. Цената на барел суров петрол може да стигне най-високото си равнище от септември 2008 г.

изключително актуална. Старите исторически данни не са важни за вземането на решения сега.

Справедливата стойност може да се сведе до пазарната цена. Обективната пазарна цена се ограничава само до сделки, които се извършват на активен пазар. Активен пазар е пазарът, на който често се сключват сделки с еднородни обекти. Липсата на активен пазар намалява полезността на модела за оценка по справедлива стойност. Във всеки един момент трябва да се идентифицират осведомени и желаещи продавач и купувач по сделка, което съвсем не е тривиална задача. Това е и недостатъкът на модела – за част от активите справедливата стойност не може надеждно да бъде намерена, за други това дори е много трудно.

Както стана ясно, за оценка по справедлива стойност въз основа на реални цени на активен пазар се използват текущи цени, актуални към момента на оценката. При използването на други, косвени методи под внимание се взема и друга информация, която биха използвали участниците на пазара в момента на оценката. Практиката показва, че справедливата стойност е специфична за всеки обект. Тя отчита неговото състояние, местонахождение, но отчита и предназначението на актива в бъдеще. Ако активът в момента на оценката е за продажба, неговата справедлива стойност е целесъобразно да се базира въз основа на допускането за пазарни цени на активи, предназначени за продажба. Ако активът в момента на оценката се използва като обезпечение за заем, неговата справедлива стойност е целесъобразно да се базира въз основа на допускането за пазарни цени на активи, които служат като обезпечение за заем. Следователно един и същ актив може да има няколко справедливи стойности в зависимост от целта на оценката. Всъщност няма правилна или неправилна справедлива стойност на актива. Всеки път, когато се използва терминът “справедлива стойност”, трябва ясно да се обозначи нейната цел. Това е аргумент, за който може да се каже, че е в полза и че не е в полза на финансовия отчет, изготвен по справедлива стойност.

Първоначално международните стандарти разработват правилата за използване на справедливата стойност, имайки предвид финансовите инструменти. Опитите да се вменят впоследствие тези правила към големия спектър материални и нематериални активи създават сериозни проблеми на счетоводителите, одиторите, инвеститорите, оценителите и всички онези, на които се налага да ползват счетоводна информация, а също правят спорен въпроса за прилагането на модела за оценка по справедлива стойност. Това е аргумент, който не е в полза на финансовия отчет по справедлива стойност.

Практиката показва, че въпросът за прилагането на модела за оценка по справедлива стойност „по отношение на финансовите инструменти е по-малко спорен, отколкото за другите активи и пасиви. Този проблем не съществува за финансовите инструменти, които се търгуват на активен пазар. Борсовата им цена е справедливата им стойност”⁵.

Това е аргумент в полза на финансовия отчет по справедлива стойност. Едва ли обаче е полезно предположението в случаите, когато един от участниците в сделката е непрофесионалист. В подобни случаи единият участник в сделката ще има по-голямо влияние върху цената от другия.

„Справедливата стойност се оказва неуместна и за активи, които предприятието няма намерение да продаде или за които пазарът е неефективен. При липсата на активен пазар се прилагат техники за оценяване и се налага определянето на бъдещи парични потоци от евентуални икономически ползи. Този процес е субективен, възможно е да се получат грешки, също е възможно самият мениджмънт на предприятието да влияе на оценките. Оценката е необективна и ненадеждна. В повечето оценителски техники на справедливата стойност, когато се определят бъдещите парични потоци, се използва дисконтиране, което съвпада със стойността в употреба”⁶. Изходните данни обаче, които се използват за нейното изчисляване, се основават на пазарни сигнали. Така например, ако оценката се извършва на основа на дисконтираните

⁵ Душанов, Ив., и колектив. Стандартизация в счетоводството. Изд. „Икономика Прес”, София, 2009 г.

⁶ пак там

потоци, ставката за дисконтиране е пазарната ставка, а не присъща на конкретно предприятие.

„Самата същност на концепцията за справедливана стойност предполага счетоводно признаване както на нереализираните загуби от промяната в стойността, така и на нереализираните печалби. Това е и основното различие между двата счетоводни модела – модел на историческата цена и модел на справедливата стойност. Счетоводният модел, основан на историческата стойност, допуска признаване само на намалението в стойността на активите и спазване на концепцията за предпазливост, т.е. приходите се признават, когато са реализирани, а разходите, когато има възможност за тяхната реализация. Моделът на справедливата стойност допуска признаване и на нереализирани приходи, които са резултат от повишаването на цените на активите”⁷.

Опитите да се определи справедливата стойност за нуждите на финансовите отчети е сложна, трудоемка, а понякога и неблагодарна работа. Интересите за определяне на справедливата стойност са доста противоречиви, субективни. Въпреки това оценяването по справедлива стойност създава по-уместна информация във финансовия отчет, т.к. външните ползватели се интересуват преди всичко от реалната пазарна стойност на активите. Едновременно с това следва да се признае, че игнорирането на историческата цена на обекти и нейната липса в отчетността може да окаже негативно влияние на уместността на информацията.

Използването на справедливата стойност води до увеличаване на надеждността на информацията във финансовия отчет. За разлика от отчета по историческа цена, при оценката по справедлива стойност се отчита икономическата ситуация и състоянието на оценявания обект не само към момента на изготвяне на отчета, но и впоследствие, което, от своя страна, увеличава уместността и пълнотата на информацията във финансовия отчет.

Освен това оценката по справедлива стойност позволява по-голяма сравнимост на показателите във финансовите отчети на различни предприятия.

⁷ пак там

Историческата цена на аналогични обекти може да се различава вследствие различните периоди на придобиване, условията, при които е придобит обекта. Използването на справедливата стойност позволява стойността на аналогичните обекти да е еднаква, т.к. се взема за база цената на активен пазар, която не зависи от времето и начина на придобиване на актива в предприятието, а от ситуацията в момента на оценката, поставена обективно за много предполагаеми участници на пазара, а не за отделно предприятие.

Освен влиянието на качествените характеристики на информацията във финансовите отчети, следва да се отбележи още един съществен фактор, който винаги се отчита при избор на модел на оценка, а именно разходите за провеждане на оценката. Разходите при използването на историческата цена практически са нула, доколкото тя е отразена вече в отчета. Разходите за оценка по справедлива стойност могат да се окажат значителни, особено, ако се привличат професионални оценители. Истината е, че тези допълнителни разходи за оценяване по справедлива стойност оказват влияние върху използването ѝ, още повече, че МСС предоставят избор.

Изхождайки от определението за справедливата стойност, международната практика за оценка по справедлива стойност, както и опитът в България, предимствата и недостатъците на финансовия отчет, изготвен по справедлива стойност, са обобщени в таблица. Таблицата е обобщаване по идея на автора на предимствата и недостатъците на финансовия отчет, изготвен по справедлива стойност. Направен е опит да се изведат резултати.

**Предимства и недостатъци на финансовия отчет, изготвен по метода
на справедливата стойност**

Таблица 1

ПРЕДИМСТВА	<ul style="list-style-type: none"> – отчита пазарната конюнктура, реално отразява търсенето и предлагането; – преодолява влиянието на инфлацията; – възможност за прилагане в условията на нестабилен пазар; – коригира ниската историческа цена; – използва обективни източници на информация – активен пазар, откритост на пазара; конкурентност на пазара; мотивираност на страните, участващи в сделките; отсъствие на изключителни обстоятелства, които влияят върху сделката; разумна информираност и желание; – използва пазарен подход – използва финансова, пазарна, икономическа информация за предприятия-аналози или сделки-аналози; – използва сравнителен подход – използва сделки/обекти, сравними с този, който се оценява; – отчита уникалността на обекта, който се оценява по справедливата стойност; – основава се на реално съществуващи сделки; – достъпна информация;
	<p>РЕЗУЛТАТИ</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – създава във финансовия отчет по-уместна информация, т.к. справедливата стойност се определя в пазарните условия към момента на оценката; – създава във финансовия отчет по-надеждна информация, т.к. справедливата стойност отчита текущото състояние на обекта и неговото предназначение; – създава във финансовия отчет по-сравнима информация, т.к. справедливата стойност се определя независимо от конкретните обстоятелства, присъщи за отделно предприятие или конкретната ситуация; – счетоводно признаване както на нереализираните загуби от промяната в стойността, така и на нереализираните печалби.

НЕДОСТАТЪЦИ	<ul style="list-style-type: none"> – използването му предполага наличие на финансова, пазарна, икономическа информация за предприятия-аналози или сделки-аналози; – много входящи данни и информация; – недостъпна информация, търговска тайна; – обективността е ограничена поради факта, че не съществуват аналогични сделки; – входящите данни могат да се манипулират; – корекции на стойността на счетоводните обекти – възможност оценяваният обект да се надцени или подцени; – налагат се серии корекции; – зависимост от качеството и пълнотата на счетоводната информация; – субективна представа на оценителя за справедливата стойност; - различна справедлива стойност за различни оценители; – трудности при избор на оценител – трябва да притежава икономически, технически и правни знания, да има опит и усет за пазара; – трудоемък процес; – разходи при определяне на справедливата стойност.
	РЕЗУЛТАТИ
	<ul style="list-style-type: none"> – създава във финансовия отчет по-малко уместна информация, т.к. след използването на справедливата стойност е невъзможно да се корелира цената на придобиване с последващата изгода от нейното използване; – създава във финансовия отчет по-малко надеждна информация, т.к. справедливата стойност е резултат на професионално мнение; – счетоводно признаване както на нереализираните загуби от промяната в стойността, така и на нереализираните печалби.

Следователно финансовият отчет, изготвен по модела за оценка по справедлива стойност има множество предимства и недостатъци. В определени ситуации, в зависимост от гледната точка, целта и прочее критерии, предимствата стават недостатъци и обратно – недостатъците са предимства. Обсъждането на този въпрос е сложна задача, задача с много предизвикателства. С течение на времето все повече става ясно, че пред счетоводната гилдия стои дело с голяма проблематика. Отразените във финансовия отчет обекти по историческа цена могат да бъдат достоверни, но не толкова уместни, колкото тези по справедлива стойност. Справедливата стойност е достатъчно съществена, но същевременно с това и недостатъчно достоверна, доколкото оценката не е точна наука.